

УДК 314.15(477+438)

А. С. ЛОБАНОВА, А. КУЗЬОР

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ І МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ (НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЗЬЖЯ, ДОНБАСУ Й ГОРНОЇ СІЛЕЗІЇ)

У статті розглянуто особливості сучасної соціально-демографічної та міграційної ситуації в промислових регіонах. Зокрема, порушено проблему значного зменшення працездатного населення в промислових регіонах України та Польщі: Криворізькому регіоні внаслідок незадовільного екологічного стану, Донбасі – внаслідок військового конфлікту, Сілезії (Польща) – внаслідок відтоку людей середнього віку та старіння населення. Доведено, що міграційні процеси, які характерні як для України, так і для Польщі, призводять до порушення соціально-професійного балансу, що виявляється в зменшенні питомої ваги чоловіків працездатного віку, які мають високу професійну кваліфікацію. Зазначено, що сучасні соціально-демографічні та міграційні процеси мають бути систематично монітованими вченими й пріоритетними для формування державної політики в галузі відтворення людських і природних ресурсів.

Ключові слова: промисловий регіон, соціально-демографічна ситуація, міграційні процеси, соціальна рівновага, соціально-професійний баланс, рівень життя.

Останніми роками науковці, зокрема економісти й соціологи, значну увагу приділяють обґрунтуванню та науковій пропаганді зрівноваженого розвитку, реалізація якого уможлиблюється завдяки раціональному використанню та збереженню природних і людських ресурсів у сфері суспільного виробництва. Звісно, основний акцент зроблено на ситуації в промислових регіонах країн, де сконцентрована основна маса промислових підприємств з видобутку сировинних копалин і виробництва промислової продукції.

В Україні одними з найбільших промислових регіонів є Криворізький, Донецький, а в Польщі – Верхня Сілезія. Промислове виробництво, яке домінує в цих регіонах, вочевидь, негативно впливає на стан здоров'я їх мешканців, що погіршує соціально-демографічну та міграційну ситуацію, але найголовніше – порушує соціальну рівновагу в них, що деструктивно позначається на всіх сферах суспільного життя. А в Донецькому регіоні погіршення ситуації посилюється ще й військовим конфліктом, який триває на Сході України з березня 2014 р. Державна політика як України, так і Польщі орієнтована на підтримку населення в цих регіонах, однак проблеми залишаються й тому потребують наукового обґрунтування та вирішення. Постає нагальна потреба проаналізувати соціально-демографічні та міграційні процеси в названих промислових регіонах, порівнюючи їх особливості й державницький підхід до їх покращення в Україні та Польщі.

Соціально-демографічна й міграційна проблематика є особливо за-
требуваною вітчизняними та польськими соціологами останніми роками,

оскільки спостерігається значне збільшення міграційних процесів. Проблеми стану й змін соціально-демографічної структури суспільства досліджують в Україні В. Матусевич, Г. Мімандусова, О. Симончук та інші, а у Польщі – Г. Доманьські (H. Domański), А. Дукачевська (A. Dukaczewska), З. Савінські (Z. Sawiński) та ін. Як ми зазначали в статті «Міграційні настрої молоді України та Польщі як виклик соціально-економічним проблемам» [7, с. 147], міграційні процеси є предметом системних досліджень багатьох економістів, політологів і соціологів як у Польщі: М. Дуцик (M. Duszczak), А. Малькевіч (A. Małkiewicz), Г. Халупчак (H. Chałupczak), Е. Сенковська (E. Sękowska), Х. Бояр (H. Bojar) та інші, так і в Україні: Е. Лібанова, А. Позняк, І. Прибиткова, А. Надточий, Ю. Гуменюк, А. Федорако та інші, завдяки яким зроблені істотні теоретичні обґрунтування міграції, її детермінант, стану, особливостей і наслідків як у внутрішньо регіональному, так і міжнародному масштабі.

Водночас питання, пов'язані з аналізом соціально-демографічної та міграційної ситуації в *промислових регіонах* України та Польщі, є недостатньо дослідженими, а відтак актуалізуються, потребуючи соціологічного осмислення.

Метою статті є соціологічний аналіз специфіки соціально-демографічних та міграційних процесів у промислових регіонах України та Польщі (Криворізький, Донецький і Верхньосілезький), а також виявлення ознак порушення соціальної рівноваги в них, його наслідків та пошук конструктивних заходів щодо покращення соціально-демографічної ситуації в них.

Ключовими поняттями для розгляду окресленої проблеми є такі: «соціально-демографічні та міграційні процеси», «міграція», «соціально-демографічна ситуація», «соціальна рівновага», «професійний баланс» та «рівень життя».

Уточнимо зміст та соціологічні обґрунтування окреслених понять і соціальних явищ. Соціально-демографічні процеси характеризують динаміку змін у соціально-демографічній структурі суспільства, зокрема в статусних групах, представники яких, як зауважує В. Матусевич, «помітно різняться від інших особливостями свого способу життя, тобто соціальними практиками і відповідними їм соціальними настановами і орієнтаціями» [8, с. 18]. Одним із критерієм виокремлення статусних груп у соціології зазвичай вважають сферу або форму зайнятості, оскільки саме вона враховує не лише демографічні показники (вік, стать та рівень освіти зайнятих у народному господарстві), а й соціальні (характер праці, фах, стаж та досвід роботи, а також рівень доходів, що позначається на рівні життя). Невипадково соціально-демографічні процеси тісно пов'язують з міграційними, оскільки їх зумовлюють та під їх впливом зазвичай суттєво змінюються.

У загальному розумінні міграція (лат. *migratio* – переселення, переміщення) – це «просторове переміщення, переселення осіб чи їх груп, пов'язане зі зміною місця проживання на достатньо тривалий термін» [13,

с. 229]. Міграція виступає переважно як форма перерозподілу трудових ресурсів як усередині країни, так і за її межами. Її кількісні показники виявляються завдяки динаміці та інтенсивності міграційних процесів і потоків. Останніми часами міграція стала однією з найбільш затребуваних тем у вітчизняній соціологічній науці, оскільки, за експертними оцінками, нині за кордоном, переважно в Польщі, Чехії й Словаччині, працюють до 5 млн українців [9]. Причини полягають не лише у військовому конфлікті на Сході України, але й у низькому чи недостатньому рівні заробітної плати на українських підприємствах, високому рівні криміногенності в країні, високих податках, корумпованості тощо.

Звісно, що не тільки громадяни України виїжджають за кордон у пошуках вищої заробітної плати та кращих умов життя, характерно це й для Польщі. Як повідомляє Forsar.Pl, «рівень польської еміграції, пов'язаної з виїздом “на заробітки”, є поводом для занепокоєння. Відповідно до інформації GUS (Головного статистичного управління. – Авт.) та Євростату, в різних країнах Євросоюзу проживає більш ніж 2,5 млн поляків» [5]. Тож наслідки трудової еміграції добре помітні не лише в Україні, а й у Польщі: на ринках праці значно зменшилася пропозиція висококваліфікованої робочої сили. І якщо в Польщі її нестача компенсується за рахунок українських та білоруських фахівців, то в Україні відчувається їх значний дефіцит. Особливо це помітно у великих промислових регіонах. Так, у Криворізькому промисловому регіоні останніми роками спостерігається постійно від'ємне міграційне сальдо. Тільки за 8 місяців 2017 р. від'ємний баланс міграції становив 1747 осіб [3]. Спостереження показують, що чоловіки середнього віку, які з Кривого Рогу їдуть до Польщі працювати, прагнуть обирати промислові регіони, одним з яких є Верхня Сілезія, де розташовані великі промислові підприємства, які потребують висококваліфікованої робочої сили металургійного профілю.

Ще більш насичені міграційні потоки спостерігаються останніми роками з Донбасу, зокрема з тимчасово окупованої його території. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 6 серпня 2018 р. в Україні налічується понад 1,5 млн переселенців з Донбасу та Криму [15]. Звісно, більша частина переселенців залишається на території України, переважно в Харківській, Дніпропетровській, Київській та Запорізькій областях, а решта від'їжджає за кордон. Достеменно не відомо, скільки людей емігрувало, наприклад, до Росії чи Польщі з тимчасово окупованого Донбасу.

Вочевидь, не лише міграція, а й вкрай незадовільна екологічна ситуація значно погіршує демографічну, а відтак і соціальну ситуацію в промислових регіонах. Поняття «демографічна ситуація» є одним з основних у соціальних науках. Однак широко вживатися його стали порівняно недавно, приблизно з кінця 1960-х рр. У найбільш загальному розумінні демографічна ситуація – це сформоване в цьому районі співвідношення народжуваності, смертності та міграційної рухливості, що створюють у цей час

певну статеву-вікову структуру населення й динаміку його чисельності. Демографічні процеси родовим чином пов'язані із соціальними проблемами суспільства, зокрема з рівнем життя його різних соціальних груп і спільнот.

Тому є сенс у соціологічному аналізі вживати більш широке поняття, а саме *соціально-демографічна ситуація*, яка характеризується не лише статеву-віковою структурою, рівнем народжуваності, старіння, смертності, міграцією, тобто показниками відтворення населення, а й рівнем життя, ступенем задоволення людей своїм матеріальним і духовним станом, характером комунікативних зв'язків, місцем у громадських динамічних процесах. Вважаємо, що позитивну соціально-демографічну ситуацію можна схарактеризувати такими ознаками, як: соціальна рівновага, професійний баланс і задовільний рівень життя.

Поняття «рівновага» є одним з найбільш вживаних та досліджуваних як у природних, так і в гуманітарних науках. У широкому розумінні воно означає такий стан будь-якої системи (фізичної, природної, соціальної, політичної, економічної тощо), за якого її основні параметри й характеристики залишаються незмінними, підтримуючи її функціонування. А соціальну рівновагу, яка властива соціальним системам, тобто людським співтовариствам, розглядають як «стан суспільства або соціальної системи, при якому діючі в них сили є збалансованими, і як наслідок спостерігається їх стабільність» [14].

Професійний баланс або професійну рівновагу пропонуємо розглядати як такий стан соціальної системи, за якого її професійна структура адаптована до її базових потреб у кваліфікованих трудових ресурсах і характеризується їх динамічним рухом та перерозподілом для досягнення соціально-економічної стабільності. Соціологи вважають, що рівень життя об'єктивно характеризує рівень розвитку, споживання, ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб людей.

Аналіз вищеназваних соціальних явищ свідчить, що соціально-демографічна ситуація, а відтак і рівень життя населення промислових регіонів України, на жаль, не покращується, а погіршується. Так, у м. Кривий Ріг, на території якого розташовано більше ніж 70 великих промислових підприємств і основу якого становить гірничо-металургійний комплекс, за останні 15 років чисельність населення скоротилася на 74 тисячі (у 2003 р. вона становила 704 тис., а на початок 2018 р. – 630 тис. осіб), тобто на 15 % [10; 17]; смертність у два рази перевищує народжуваність: наприклад, кількість живонароджених у 2016 р. становила 5925 осіб, померлих – 10655 осіб, природне скорочення становило 4730 осіб [2]; щорічно збільшується захворюваність на професійні, а також серцево-судинні, легеневі, алергічні та онкологічні хвороби, причому здебільшого в людей молодого та середнього віку. Так, наприклад, у місті щорічно реєструється близько 2,5 тис. хворих на злоякісні утворення, не випадково Кривий Ріг лідирує в Україні за онкозахворюваністю [2]. Усе це призводить до порушення соці-

ально-демографічного балансу та соціально-професійної рівноваги за рахунок зменшення чисельності людей працездатного віку та збільшення чисельності людей пенсійного віку, яких у Кривому Розі налічується близько 260 тис. [6], що становить 41 % від загальної чисельності населення.

Результати соціологічних і екологічних досліджень показують, що ще більш небезпечна, можна сказати, катастрофічна соціально-демографічна та професійна ситуація спостерігається в Донбасі, де четвертий рік триває військовий конфлікт. У фронтовій і частково в прифронтовій зоні, як свідчать експерти-екологи, цілком зруйновано житловий фонд, виробничу інфраструктуру, затоплено шахти, унаслідок чого призупинено роботу промислових підприємств, значну частину їх обладнання вивезено до Російської Федерації; зруйновано очисні споруди, у результаті чого сталося хімічне й радіаційне забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів; близько 297 тис. гектарів степів і лісів було знищено пожежами; у результаті розривів снарядів відбулося розсіювання хімічних речовин (концентрація титану в пробі ґрунту на місці розриву снарядів у 150 разів перевищує фонові показники); зруйновані місця зберігання небезпечних хімічних речовин, відходів; пошкоджено ландшафти, рослинність; заповідним об'єктам завдано збитків мінімум на 14 млрд грн [4]. Унаслідок військового конфлікту й тимчасової окупації людські ресурси Донецького регіону зазнали колосальних втрат: їх чисельність зменшилася приблизно на 1,5 млн людей (переселенці й мігранти) [15], загинуло близько 2 тис. мирного населення [1], сотні тисяч працездатних осіб лишилися без роботи, а їх сім'ї – без засобів для існування, решта приєдналися до сепаратистських угруповань. Це свідчить про те, що соціально-демографічна ситуація в промисловому Донбасі вкрай складна, життєвий рівень людей катастрофічно погіршився й потрібні роки для відновлення професійного балансу та соціальної рівноваги в ньому.

Звісно, вирішальною силою в покращенні соціально-демографічної й міграційної політики в Україні мусить бути відповідна державна політика, одним з основних інструментів якої повинен бути щорічний їх моніторинг, як це робить, наприклад, Польща, де не так гостро, але простежуються проблеми депопуляції за рахунок збільшення людей старшого віку та переважання смертності над народжуваністю. Так, за даними Є. Рунге (Jerzy Runge) в Сілезії «ситуація демографічна ... еволюціонує, подібно до країни в цілому, до старішання популяції», оскільки в 2015 р. кількість осіб у працездатному віці була менша на 144,7 тис., порівняно з 2000 р. [12, с. 21, 22]. І, як зауважує А. Рончашек (Andrzej Rączaszek), вказана тенденція (депопуляція) у довгостроковій перспективі призведе до значних змін у структурі населення як у представлених містах, так і в усьому воєводстві. Він переконаний у тому, що «ці проблеми також є викликом для економічної політики, оскільки процес реструктуризації Верхньої Сілезії ще не завершено, а нова структура трудових ресурсів спонукає встановити нові напрями економічного розвитку всього Сілезького воєводства» і тому держа-

вна політика, яку формує Урядова рада з питань народонаселення, має стосуватися, насамперед, підтримки населення та сімей, що має ефективно впливати на демографічні процеси та зменшувати несприятливі тенденції в них [11, с. 66].

Висновки. Очевидно, що перенасичення великих індустріальних регіонів як України (Криворіжжя, Донбас), так і Польщі (Верхня Сілезія) промисловими підприємствами, довготривале використання природних ресурсів, зростання забруднення повітряного та водного басейнів, а на Донбасі ще й наслідки військового конфлікту, який триває з березня 2014 р., – усе це призвело до значного погіршення соціально-демографічної ситуації в них. Суттєво впливає на демографічну ситуацію й міграція, яка останніми роками набуває не лише в Україні та Польщі, а й у Європі та світі загрозливих масштабів. Так, Міжнародна організація з міграції оцінює можливе потенційне збільшення кількості міжнародних трудових мігрантів у короткостроковій перспективі на 41 %. Серед потенційних трудових мігрантів майже половина – віком від 18 до 29 років. Саме серед таких молодих людей кількість довгострокових трудових мігрантів, які вирішили не повертатися до України, є майже вдвічі більшою, ніж серед людей віком від 45 до 65 років [9]. Ще одним додатковим ризиком для українського ринку праці є збільшення кількості студентів, що навчаються за кордоном і не планують повертатися до України.

Таким чином, і українські, і польські вчені справедливо зауважують, що в промислових регіонах спостерігається процес депопуляції: поступово зменшується кількість людей працездатного віку, особливо чоловіків; збільшується кількість людей старшого віку, а відтак посилюється навантаження на населення, яке працює; зменшується народжуваність і зростає смертність за рахунок поширення хвороб у результаті поганої екологічної ситуації й недостатнього соціального захисту та медичного забезпечення людей. І якщо в Польщі вирішення цієї проблеми є одним з першочергових завдань Уряду, зокрема Урядової ради з проблем народонаселення, то в Україні державна політика в цьому напрямі потребує термінового вдосконалення. Звісно, гальмування процесів відтворення населення, збільшення міграцій людей працездатного віку в соціумах промислових регіонів порушує соціально-демографічний і професійний баланс, а відтак і соціальну рівновагу між віковими та статевими групами. А це означає, що посилюється трудове й податкове навантаження на населення, яке працює, зокрема підприємців, що мають за рахунок своєї праці утримувати все більше і більше людей, які не працюють (дітей, підлітків, інвалідів, пільговиків і пенсіонерів), що, звичайно, не сприяє сталому розвитку промислових регіонів і зростанню добробуту їх мешканців. Тому рівень життя людей, на жаль, погіршується.

Людські, зокрема трудові, ресурси є найважливішою цінністю будь-якого суспільства, тому вони потребують постійної скоординованої уваги науковців (демографів, соціологів, економістів) і захисту з боку держави

для реалізації сталого розвитку – глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження й відновлення природних ресурсів і людських спільнот у масштабах, необхідних для відтворення й збереження меж господарської ємності біосфери.

Список використаної літератури

1. В ООН оприлюднили жахливу статистику щодо загиблих за час проведення АТО. *ТСН*. 15.03.2017. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/v-oon-oprilyudnili-zhahlivu-statistiku-schodo-zagiblih-za-chas-provedennya-ato-896564.html> (дата звернення: 19.08.2018).
2. Демографічна ситуація та соціальний захист. *Соціально-демографічне становище міста Кривого Рогу на січень 2017 року / Бізнес інкубатор*. URL: <https://bi.krmisto.gov.ua/tpnews2/detail/id/41.html> (дата звернення: 19.08.2018).
3. Демографічна ситуація : офіційний сайт Криворізької міської ради та її виконавчого комітету. 11.08.2017. URL: https://kr.gov.ua/pro_misto_kriviy_rig/zagalna_informatsiya/demografichna_situatsiya (дата звернення: 19.08.2018).
4. Екологи назвали 8 «майже незворотніх наслідків» війни на Сході. *Соціалка*. 26.01.2015. URL: <https://socportal.info/2015/01/26/ekologi-nazvali-8-majzhe-nezvorotnih-naslidkiv-vijni-na-shodi.html> (дата звернення: 19.08.2018).
5. Emigracja w Unii Europejskiej: Polska nie jest już liderem. *Forsar.Pl*. 27.02.2018. URL: https://forsal.pl/artykuly/1107135_emigracja-w-unii-europejskiej-polska-nie-jest-juz-liderem.html (дата звернення: 19.08.2018).
6. Кривой Рог стареет и теряет людей. *Домашняя газета. Общество*. 2018. 25 апреля. № 17 (1125). С. 22.
7. Лобанова А. С., Кузьор А. Міграційні настрої молоді України та Польщі як виклик соціально-економічним проблемам. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики*. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 75. С. 146–154.
8. Матусевич В. Динаміка соціально-демографічної структури статусних груп та їх наслідки. *Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг* / за ред. д-ра ек. н. В. Ворони, д-ра соц. н. М. Шульги. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2008. С. 18–25.
9. Міграція з України зростає і наближається до критичної. *Новое время*. URL: <https://nv.ua/ukr/index.html> (дата звернення: 18.10.2018).
10. Населення Кривого Рогу. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Кривого_Рогу (дата звернення: 19.08.2018).
11. Rączaszek A. Ruch naturalny ludności w województwie śląskim. *Sytuacja demograficzna województwa śląskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* / Redakcja naukowa J. Hryniewicz, A. Potrykowska. Rządowa Rada Ludnościowa. Warszawa, 2017. 285 s.
12. Runge J. Specyfika procesów demograficznych w województwie śląskim na tle Polski. *Sytuacja demograficzna województwa śląskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* / Redakcja naukowa J. Hryniewicz, A. Potrykowska. Rządowa Rada Ludnościowa. Warszawa, 2017. 285 s.
13. Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
14. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник / укл.: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. ; за заг. ред. В. М. Пічі. 2-ге вид., стереотипне. Львів : Новий Світ-2000, 2004. 480 с.
15. У Мінсоцполітики назвали кількість переселенців з тимчасово окупованого Криму та Донбасу. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/society/u-minsocpolitiki-nazvali-kilkist-pereselenciv-z-okupovanogo-krimu-ta-donbasu-518426.html> (дата звернення: 19.08.2018).

16. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 березня 2017 року та середня чисельність у січні–лютому 2017 року. Головне управління статистики у Дніпропетровській області. 2017. URL: http://www.dnestrstat.gov.ua/statinfo%202015/ds/2017/ds1_m02.pdf (дата звернення: 19.08.2018).

Стаття надійшла до редакції 202.10.2018.

Лобанова А. С., Кузёр А. Специфика социально-демографических и миграционных процессов в промышленных регионах Украины и Польши (на примере Криворожья, Донбасса и Верхней Силезии)

В статье рассматриваются особенности современной социально-демографической и миграционной ситуации в промышленных регионах. В частности, поднимается проблема значительного уменьшения трудоспособного населения в промышленных регионах Украины и Польши: Криворожском регионе вследствие неудовлетворительного экологического состояния, в Донбассе – в результате военного конфликта, в Силезии (Польша) – вследствие оттока людей среднего возраста и старения населения. Доказывается, что миграционные процессы, которые характерны как для Украины, так и для Польши, приводят к нарушению социально-профессионального баланса, который проявляется в уменьшении удельного веса мужчин трудоспособного возраста, имеющих высокую профессиональную квалификацию. Отмечается, что современные социально-демографические и миграционные процессы должны быть систематически мониторены учеными и являться приоритетными для формирования государственной политики в области воспроизводства человеческих и природных ресурсов.

Ключевые слова: *промышленный регион, социально-демографическая ситуация, миграционные процессы, социальное равновесие, социально-профессиональный баланс, уровень жизни.*

Lobanova A., Kuzior A. Specifics of social-demographic and migration processes in the industrial regions of Ukraine and Poland (for example, Krivorizhzhya, Donbas and Hornyi Shlionsk)

The peculiarities of the current social-demographic and migration situation in the industrial regions of Ukraine and Poland are considered in the article.

The authors note that the overpowering of large industrial regions, such as Ukraine (Krivorizhzhya, Donbas) and Poland (Hornyi Shlionsk), by industrial enterprises, long-term using of natural resources, increasing water and air, and also the consequences of a military conflict which continues from March 2014 in Donbas, have led to a significant devaluation of the social -demographic situation there. It significantly influences on the demographic situation and migration, which has become a threat not only in Ukraine and Poland in recent years, but also in Europe and worldwide.

Thus, both Ukrainian and Polish scholars rightly point out that there is a process of depopulation in the industrial regions: the number of people of working age, especially of men, is gradually decreasing; the number of elderly people is increasing, and therefore the burden on the working population increases; fertility decreases and mortality increases due to the spread of diseases as a result of poor environmental conditions and insufficient social protection and medical support of people.

And if the solution of this problem is one of the priorities of the Government in Poland, in particular, the Government Council on Population Issues, then the state policy in Ukraine in this direction needs urgent improvement. Of course, the hindering of population's reproduction processes, the increasing of working age people's migrations in the societies of industrial regions infringes the social-demographic and professional balance, and thus the social balance between age and sex groups.

So, it means that the labor and tax burden on the working population, in particular, entrepreneurs, which due to its work is to keep more and more unemployed people (children,

adolescents, invalids, privileged persons and pensioners), that, of course, does not contribute to sustainable development of industrial regions and the welfare of their inhabitants. Therefore, the standard of living, unfortunately, is deteriorating.

The authors emphasize that human resources, including labor resources, are the most important value of any society, and therefore they need the constant and coordinated attention of scientists – demographers, sociologists, economists and state protection for the implementation of sustainable development – a global strategy for the survival of humanity, aimed at preservation and the restoration of natural resources and human communities to reproduce and preserve the limits of the economic capacity of the biosphere.

Key words: *industrial region, social-demographic situation, migration processes, social balance, social-professional balance, standard of living.*